

DANİSTAY KARARLARINDA VATANDAŞLIK
KARŞISINDA ZARARLI
BEHEDİTLERİN TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

Doç. Dr. İsmail Hakkı ÖZGÜR

I. Genel Olarak

Askerlik sebebiyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık, askerlik nedeniyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık ile aynı değildir.

ÖZEL HUKUK BÖLÜMÜ

Bu bölümün amacı, özel hukukta vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık ile askerlik nedeniyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık arasındaki farkları belirlemektir. Askerlik nedeniyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık, askerlik nedeniyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık ile aynı değildir. Askerlik nedeniyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık, askerlik nedeniyle vatandaşlığından bir yıla kadar kesilen vatandaşlık ile aynı değildir.

1- Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Çanakkale Dönüşüm Enstitüsü
2- Doç. Dr. İsmail Hakkı ÖZGÜR
3- Bu kitap, İstanbul'da yayımlanmıştır.
4- Sayın HONÖRABLE BAŞKANLIĞI VE BAŞKANLAR KURULU'NA

DANIŞTAY KARARLARINDA VATANDAŞLIK KANUNUNUN 25(ç) BENDİ SEBEBİYLE TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

Doç. Dr. Nuray Ekşi (*)(**)

I. Genel Olarak

Askerlik, sadakat yükümlülüğünün bir sonucu olarak genellikle vatandaşlar için öngörülen bir hak ve mükellefiyet alanı teşkil etmektedir¹. Anayasanın 72. maddesine göre, askerlik hizmeti her Türkün hakkı ve ödevidir. 1111 sayılı Askerlik Kanununun 1. maddesinde de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkeğin askerlik yapmaya mecbur olduğu belirtilmiştir. Bu hükmün yanı sıra Askerlik Kanununda mültecilerin ve Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olmayanların asker edilmeyecekleri ifade edilmiştir (md. 10/12). Sadece Türk vatandaşları açısından öngörülen bu hak ve yükümlülüğün yerine getirilmemiş olmasının Askerlik Kanunu ile diğer ilgili kanunlar açısından doğurduğu sonuçlar bir yana, vatandaşlık hukuku açısından da önemli sonuçları vardır. Çünkü askerliğe bağlı bazı sebepler kişinin Türk vatandaşlığını yitirmesine sebep olabilmektedir. Askerliğe bağlı sebeplerden dolayı Türk vatandaşlığının yitirilmesi mevzuatımızda önceden beri var olan bir düzenlemedir. Bununla beraber, Tabiiyeti Osmaniye Nizamnamesi ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu askerliğe bağlı sebepleri vatandaşlıktan “çıkarma” yaptırımına bağlamışken yürür-

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

** Bu çalışmada katkılarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Ergin Nomer'e teşekkür ederim.

¹ Ergin **NOMER**, Vatandaşlık Hukuku, 13. bası, İstanbul 2002, s.19.

lükte bulunan 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu "kaybettirme" yaptırımını öngörmüştür².

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler başlığı altında 25. maddenin (b), (c), (ç), (d) ve (e) bentlerinde, askerliğin vatandaşlık üzerindeki etkileri düzenlenmiştir³. Çalışmamızda, askerliğe bağlı sebeplerle Türk vatandaşlığını kaybetme hallerini düzenleyen bu hükümlerden yalnızca (ç) bendi üzerinde durulacaktır.

Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı, 25. maddenin (ç) bendi ile ilgili olarak herhangi bir düzenleme getirmediği için inceleme kapsamı dışında tutulmuştur⁴.

II. Türk Vatandaşlığı Kanunu 25(ç) Bendingin Uygulanma Şartları

25. maddenin (ç) bendinde, yurt dışında bulunduğu sırada askerliğini yapmak veya yurt savunmasına katılmak için Türkiye'ye çağrılan yükümlülerin bu çağrıya mazeretsiz olarak uymamalarının vatandaşlıkları üzerindeki etkisi düzenlenmiş-

² "Kaybettirme" ve "çıkarma" arasındaki farklar için bkz. s. 363.

³ Bu bentler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuray **EKŞİ**, Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü, İstanbul 2001, s.11-21; **NOMER**, 115 vd.; Rona **AYBAY**, Vatandaşlık Hukuku, 4.bası, İstanbul 2001, s.151 vd.; Vahit **DOĞAN**, Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 1999, s.124 vd..

⁴ Türk Vatandaşlığı Kanununun 5, 8, 19, 20, 29, 32 ve 42. maddelerinde değişiklik getiren Tasarının genel gerekçesinde değişikliğin nedenleri açıklanmıştır:

"11.2.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 1981 yılında genel bir...düzenlemeye tabi tutulmuş ve o tarihten sonra, küçük değişiklikler dışında tekrar ele alınmamıştır. Avrupa Birliğine uyum sürecine giren ülkemiz, 403 Kanunu, günün değişen şartlarına göre yeniden düzenlemek zorundadır. 403 sayılı Kanun, ülkemizin de imzalamayı düşündüğü Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi göz önüne alınarak değerlendirilmeye tabi tutulmuş ve söz konusu değişikliklerin yapılması gerekli görülmüştür. Ayrıca, adı geçen Kanunun eşitsizliğe yol açan ve uygulamada güçlükler yaratan bazı hükümlerinin de bu Tasarı ile yürürlükten kaldırılarak daha çağdaş hükümlerin uygulamaya konulması amaçlanmıştır" [Kaynak internet:www.tbmm.gov.tr (25.04.2002)].

tir. Bu bende göre, yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenlerin vatandaşlıklarını kaybetmelerine Bakanlar Kurulu karar verebilir. Ancak bu kişiler hakkında kaybettirme kararının verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığının teklifi şarttır. 25. maddenin (ç) bendinin uygulanabilmesi için ilgilinin:

- Yurt dışında bulunması,
- Muvazzaf askerlik görevini yapması veya Türkiye'de savaş ilanı üzerine, yurt savunmasına katılması için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen bir çağrının yapılmış olması,
- Çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde uymaması,
- Millî Savunma Bakanlığının teklifte bulunması

gerekir.

III. Danıştay'ın 25 (ç) Bendi İle İlgili Kararları

1. İlgilinin Yurt Dışında Olması

Asker kaçağı olmakla beraber Türkiye'de bulunan kişiler hakkında Türk vatandaşlığını kaybetme kararı verilemez. Kaybettirme kararının verilebilmesi için, kararın verileceği tarihte ilgilinin Türkiye dışında olması gerekir. Nitekim Danıştay da (ç) bendinde aranılan bu şart üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Danıştaya göre, kaybettirme kararının tesisi tarihinde yurda dönmüş şahıslar hakkında (ç) bendi uygulanarak kaybettirme kararı verilemez. Danıştay, kararın "tesisi" tarihini esas almıştır. İlgilinin kararın tesisi tarihinden önce yurt dışında olması önem taşımamaktadır. Önemli olan Bakanlar Kurulu kararının tesisi anında söz konusu şahsın nerede olduğudur. Danıştay bir kararında⁵, iptali istenen Bakanlar Kurulu Kararının tesisi

⁵ Danıştay DDK, E.1967/762, K.1971/82, T.22.1.1971: **BERKİ/ANSAY/ARAT**, Devletler Hususî Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları, C.I: Tâbiyet Hukuku (1963-1975), Ankara 1975, s. 38-40.

tarihinde yurda dönmüş olan kişinin, yurt dışında olanlara uygulaması gereken madde hükmünün kapsamı içine girmediğini açıkça ifade etmiştir.

Türkiye'de aranmasına karşın bulunamayan ve ilanen yapılan çağrıya üç ay içinde cevap vermeyen kişinin Türkiye'yi terk ettiği kabul edilerek vatandaşlığı kaybetmesine karar verilemez. Çünkü buradaki sorun ilgilinin Türkiye'deki adresinin bilinmemesinden veya bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda ayrıntılı bir araştırma yapmadan veya ilgilinin yurt dışına çıktığına dair ilgili makamlardan bilgi almadan kişinin Türkiye dışına çıktığını kabul etmek mümkün değildir. Yurt dışına hiç çıkmamış şahıs hakkında Vatandaşlık Kanununun 25(ç) bendi uyarınca verilen Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin 5.3.1997 tarih ve 97/9240 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının iptali için açılan davada Danıştay:

"...Dava konusu olayda askerlik çağına giren davacı nüfusuna kayıtlı olduğu Tekirdağ ili Çerkezköy ilçesi Karlı Köyü Muhtarlığından sorulmuş 24.4.1995 tarihli ilmühaberinde kendisini tanıyan ve adresini bilen bulunmadığı bildirilmiş, bunun üzerine Tekirdağ Askerlik Dairesi Başkanlığınca gaibe ihtar başlığı ile 8.1.1995 tarihli Resmî Gazetede ilanen duyurulmuş ancak 3 ay beklenilmesine rağmen herhangi bir müracaatı bulunmayan davacının Millî Savunma Bakanlığının müracaatı üzerine Türkiye'de bulunmadığından Türkiyeyi terk ettiği kabul edilerek dava konusu Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk vatandaşlığından *çıkartıldığı*⁶ anlaşılmaktadır. Ancak dava dosyasında bulunan belgelerden 1972 Tekirdağ doğumlu olan davacı Tolga Yılmaz'ın hayatında hiç Türkiye dışına çıkmadığı gibi hayatında hiç pasaport da almadığı;...1989 yılında İstanbul Nilüfer Hatun Orta Okulunu bitirdiği, aynı yıl Üsküdar Özel Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesine girdiği ve mezun olarak diplomasını aldığı; 1.6.1993 tarihinde İstanbul Be-yoğlu Tünel'de bulunan Richmond Otelinde işe girerek o tarihten itibaren aynı yerde çalışmakta olduğu; 1987 yılın-

6 "Kaybettirildiği" denilmeliydi.

da SSK üyesi olan davacının SSK aidatlarının da 1987 yılından itibaren çalıştığı işyeri olan otel idaresi tarafından muntazaman ödenmekte olduğu; 8.10.1991 tarihine kadar Şişli...adresinde ikamet eden davacının bu tarihte Kartal Maltepe....adresine taşındığı 14.9.1994 tarihinde ise aynı bölgede Maltepe Altay Çeşme Mahallesi...adresine taşınarak halen bu adreste ikamet ettiği resmî belgelerle tesbit ve tevsik edilmektedir.

Davalı idarece de davacının yurt dışında bulunduğuna ilişkin herhangi bir bilgi veya belge gönderilmediği hususu dikkate alındığında, davacının yurt dışında bulunduğu ortaya konulmadığından 403 sayılı Yasanın 25 (ç) maddesi uyarınca tesis edilen işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır....Açıklanan nedenlerle ...davacının Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin işlemin iptaline..."

oybirliğiyle karar vermiştir⁷. Kararın, "Danıştay Savcısının Düşüncesi" başlığını taşıyan bölümünde, Türkiye'yi hiç terk etmemiş olan ve hayatında hiç pasaport almamış olan davacının, kanunun emrettiği araştırma görevini yapmayan sorumsuz memurların kanuna aykırı ve suç teşkil eden hareketleri ile kendi vatanında haymatlos yani vatansız duruma düşürülmüş olduğu ifade edilmiştir.

2. Yetkili Makamlar Tarafından Usulen Yapılan Bir Çağrının Olması

Usulüne uygun çağrının ne şekilde yapılacağı konusunda 403 sayılı Kanunda bir hüküm yoktur. Bununla beraber bu Kanunun uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin 36. maddesinin (ç) bendinde elçilikler, konsolosluklar veya hükümetçe yetkili kılınmış diğer makamlar tarafından "usulen yapılacak çağrının Türk kanunları ile ilgilinin oturduğu yabancı memleket mevzuatının tespit ettiği şekillerde" olmasından söz edilmiştir. O halde yapılacak çağrının usulüne uygun olması için bu çağrının Türk hukukunda, yurt dışına yapılacak tebligatı düzenleyen

⁷ Danıştay 10.D, E.1998/59, K.2000/125, T.20.1.2001.

kurallar ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların hükümleri çerçevesinde yapılması gerekmektedir.

Türkiye'den yurt dışına tebligat iki ayrı düzenlemeye göre yapılmaktadır:

- Tebligat Kanunu ve Tüzüğü hükümlerine göre yabancı ülkelere tebligat,
- İki veya çok taraflı andlaşmalara göre yabancı ülkelere tebligat.

Eğer Türkiye ile tebligatın yapılacağı ülke arasında bu konuya ilişkin bir milletlerarası andlaşma yoksa tebligat, Tebligat Kanunu (md. 25-28) ve Tüzüğü hükümlerine (md. 36-43) göre yapılacaktır. Tebligat Kanunu ve Tüzüğünün yanı sıra 1111 sayılı Askerlik Kanununda da tebligata ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu hükümler, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarına yetkili makamlarca yapılacak çağrıya ilişkindir. Diğer bir ifadeyle, Askerlik Kanunundaki tebligat hükümleri yalnızca askere çağrının kimler tarafından ve ne şekilde yapılacağını düzenlemektedirler. Tebligat Kanunu ve Tüzüğüne göre tebligat şu şekilde yapılır:

- Tebligatı çıkaran makam bunu tercümesi ile beraber bağlı olduğu bakanlığa verir,
- Bakanlık, tebliğ evrakını Dışişleri Bakanlığına gönderir,
- Dışişleri Bakanlığı tebliğ evrakını ilgili ülkede bulunan Türk elçiliğine veya konsolosluğuna gönderir⁸,
- Türk elçilik veya konsoloslukları buldukları ülkedeki yetkili makamlardan tebligatın yapılmasını talep ederler.

⁸ "Dışişleri Bakanlığının aracılığına lüzum görülmeyen hallerde tebligat evrakı, ilgili bakanlıkça doğrudan doğruya o yerdeki Türkiye büyükelçiliğine veya başkonsolosluğuna gönderebilir" (Tebligat Kanunu md. 25/ son f.; Tebligat Tüzüğü md. 36/II).

Yalnız, yabancı memleketteki Türk vatandaşlarına tebligat doğrudan konsolosluk veya elçilik tarafından yapılabilir (Tüzük md. 41). Yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının tebligat adresi buldukları ülkedeki adresleridir⁹. Yurt dışındaki Türk vatandaşlarına dış temsilciliklerimiz vasıtasıyla tebligat yapılabilmesi muhatabın temsilciliğe başvurarak tebligatı kabul etmesi şartına bağlıdır. Muhatabın temsilciliğimize zorla getirilmesi ve tebligatın yapılması imkânı bulunmamaktadır¹⁰. Tebligat Tüzüğü'nün 42. maddesinin son fıkrasına göre, elçilik veya konsolosluk Türk vatandaşa tebligat yapmak istemesine rağmen tebligat yapılacak kişi davete uymazsa o ülkenin yetkili makamlarından tebligatın yapılması istenir. Aynı şekilde, muhatabın bulunduğu yerin elçilik veya konsolosluktan uzak bir yerde olması halinde de tebliğ evrakı iade edilmez, o ülkedeki yetkili makamdan tebligatın yapılması talep edilir. Yurt dışında adresi belli olmayan Türk vatandaşlarına tebligat, ilân yoluyla yapılır¹¹.

Eğer tebligat konusunda Türkiye ile ilgili yabancı devlet arasında ikili veya çok taraflı bir anlaşma varsa tebligat bu anlaşmada yer alan hükümlere göre yapılır. Türkiye, birçok ülke ile tebligat konusunda iki taraflı anlaşmalar yapmıştır¹². İkili anlaşmalar dışında Türkiye, milletlerarası tebligatı düzenleyen *Hukukî ve Ticarî Konularda Adli ve Gayriadli Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair La Haye Anlaşma-*

⁹ "...Davalının Almanya'da çalıştığı zabıtaca bildirildiğine göre, Bölge Çalışma Müdürlüğünden bulunduğu yerin sorulması ve usulüne göre bu yerde kendisine tebligat yapılması gerekir" 14. HD, E.2471, K.2640, T.12.5.1980: (1980)9 YKD, s.1266.

¹⁰ 2. HD, E.8007, K.9213, T.14.10.1988:(1989)1 YASA, s.58; (1989)4 YKD, s. 484-485; Baki **KURU**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.V, 6. bası, İstanbul 2001, s.5515-5516.

¹¹ **KURU**, 5519.

¹² Türkiye'nin taraf olduğu tebligata ilişkin ikili anlaşmalar için bkz. B. Bahadır **ERDEM**, Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Tebligat, İstanbul 1992, s.217-355; Aysel **ÇELİKEL**/Cemal **ŞANLI**, Türk Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı, 9.bası, İstanbul 2000, s.49-50; Atâ **SAKMAR**, Hukukî ve Ticarî Konularda Yabancı Ülkelere Tebligat, (1982)2 MHB, s.22-26; Ejder **YILMAZ**/Tacar **ÇAĞLAR**; Tebligat Hukuku, 2. bası, Ankara 1991, s.818 vd..

sı¹³ ile *Hukuk Usulüne Dair Andlaşmaya*¹⁴ taraftır. Her iki andlaşmaya da taraf olan devletler açısından hangi andlaşmanın öncelikle uygulanacağı konusunda ortaya çıkan sorunu gidermek için, adlî ve gayriadlî belgelerin tebliğine ilişkin andlaşmanın 22. maddesine bir hüküm konulmuş ve öncelik bu andlaşmaya verilmiştir. Yani Hukuk Usulüne Dair Andlaşmanın tebligata ilişkin hükümleri yerine Adlî ve Gayriadlî Belgelerin Yabancı Memleketlerde Tebliğine Dair La Haye Andlaşması uygulanacaktır. Bu andlaşma, tebligatı diplomatik usulün getirdiği güçlüklerden kurtarmıştır. Andlaşmaya göre:

- Her âkit devlet, diğer âkit devletlerden gelecek tebligat isteklerini yerine getirmek için merkezi bir makam kuracaktır (md.2),
- Andlaşmada ekli modele göre talep edilen devletin merkezi makamına bir talepname gönderilecektir (md.3)
- Talep edilen devletin merkezi makamı bizzat veya aracı bir vasıta ile tebliği yapacaktır.

Andlaşmanın önemli bir özelliği de, talep edilen devlet itiraz etmedikçe adlî belgenin yabancı memleketteki kişilere doğrudan posta yoluyla gönderilmesine imkan sağlamasıdır (md. 10).

O halde yurt dışında yaşayan Türk erkeklerine askerlik görevini yapmak için yapılacak çağrılarının açıklanan esaslara uygun olması gerekir.

Uygulamada, özellikle son zamanlarda verilen bazı Danıştay kararlarının incelenmesinden, yurt dışında bulunan kişilere askerlik çağrılarının milletlerarası tebligat esaslarına göre yapılmadığı görülmektedir. İlgilinin yurt dışındaki adresinin bilinip bilinmemesi arasında bir ayırım yapılmaksızın askerlik çağrıları Resmî Gazeteye verilen ilânlarla yapılmaktadır. Öncelikle, ilgilinin nüfusa kayıtlı olduğu yerdeki muhtarlıktan adresi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Eğer yurt dışında olduğu saptanmış, fakat yurt dışındaki adresi bulunamamışsa Resmî

13 RG 17.6.1972/14218.

14 RG 23.5.1972/14194.

Gazetede "gaibe ihtar" başlığı altında bir ilân verilmektedir. Danıştay 10. Dairesinin 20.1.2000 tarihli¹⁵ kararına konu olan olayda, askerlik çağına giren davacı nüfusa kayıtlı olduğu Tekirdağ İli Çerkezköy İlçesi Karlı Köyü muhtarlığından sorulmuş 24.4.1995 tarihli ilmühaberde kendisini tanıyan ve adresini bilen bulunmadığı bildirilmiş, bunun üzerine Tekirdağ Askerlik Dairesi Başkanlığınca gaibe ihtar başlığı ile 8.1.1995 tarihli Resmî Gazetede ilan edilmiştir; ancak 3 ay beklenmesine rağmen herhangi bir müracaatı bulunmayan davacının Millî Savunma Bakanlığının teklifi üzerine Türkiye'de bulunmadığından Türkiyeyi terk ettiği kabul edilerek dava konusu Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk vatandaşlığı kaybettirilmiştir. Karara konu olan olayda, ilgilinin yurt dışında olduğu kesin bir şekilde belirlenmemiş olmasına rağmen Türkiye'deki adresinin bulunamaması nedeniyle yurt dışında olduğu faraziyesinden hareket edilmiştir. Oysa, davacı, hayatında hiç Türkiye'yi terk etmemiş ve pasaport da almamıştı.

Buna karşın askere çağrılan kişinin yurt dışındaki adresi tespit edilmişse, bağlı olduğu askerlik dairesi başkanlığı Resmî Gazete'ye verilen ilân ile tebligat yapmaktadır. Örneğin, Diyarbakır Askerlik Dairesi Başkanlığının Resmî Gazete'de yer alan ilânında¹⁶:

"Türkiye'de ikamet adresinde bulunmayan, yurt dışında olduğu tespit edilen, bu güne kadar askerlik görevini yapmayan aşağıda kimlikleri yazılı yükümlüler 403 sayılı Kanununun 25. maddesi (ç, d, e) fıkraları gereğince ilân tarihinden itibaren 3 ay içinde Türkiye'ye gelerek askerlik görevini yapmak üzere ilgili mercilere müracaat etmedikleri takdirde haklarında aynı Kanun hükümlerine göre 'Türk vatandaşlığını kaybetme işlemine' tabi tutulacakları ilan edilmiştir."

olunmuştur.

Ayrıca, uygulamada yoklama kaçağı olarak aranan ve yurt

¹⁵ 10. Daire, E.1998/59; K.2000/125, T. 20.1.2001.

¹⁶ RG 5.10.2000/24221.

dışında olduğu tespit edilen kişilerin ana, baba, kardeş veya akrabalarına da haber verilmektedir¹⁷. Bu kişilere yapılan bildirimde özetle, ilgilinin durumu hakkında görüşme talep edilmekte ve Türk vatandaşlığının kaybettirileceğinden söz edilmektedir.

Resmî Gazete ile yapılan tebligatlar farklı askerlik daire başkanlıklarına ait olsalar bile içerikleri birbirinin aynıdır. Bu ilâna rağmen, yoklama kaçağı statüsündeki yükümlü 3 ay içinde askerlik yapmak için dönmez veya mazeret beyan etmezse durum Millî Savunma Bakanlığına bildirilmektedir. Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığına¹⁸ söz konusu şahıs veya şahıslar hakkında Türk vatandaşlığını kaybettirme teklifinde bulunmaktadır.

Danıştay, bazı kararlarında yurt dışına yapılacak tebligatta uyulması gerekli esaslara uygun olmayan şekilde yapılan tebligatlara istinaden verilen kaybettirme kararlarını hukuka uygun bulmaktadır.

"Dava dosyasının incelenmesinden, 1965 Fethiye doğumlu olan davacının 1984 yılından itibaren yoklama kaçağı olarak takibe alındığı, 1994 yılına kadar bu takibin devam ettiği, bu süre içerisinde askerlik şubesine herhangi bir başvurusu olmadığından 4 Ağustos 1994 tarih ve 22011 sayılı Resmî Gazetede¹⁹ yapılan duyuru ile davacının ilân tari-

17 1111 sayılı Askerlik Kanununun 47/son fıkra bu bildirim yapılmasına imkân tanımaktadır.

18 Yasal bir zorunluluk olmamakla beraber, İçişleri Bakanlığı Vatandaşlık ve Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü, ek bir araştırma daha yaparak hak kaybını önlemeye çalışmaktadır. İçişleri Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı tarafından hakkında kaybettirme teklifi yapılan kişinin nüfus siciline kayıtlı olduğu valiliğe bir talimat göndererek, söz konusu kişinin yurda dönüp dönmediği, askerlik durumu ve gerekli görülen diğer hususlar hakkında yeniden araştırma yapılmasını istemektedir.

19 "Aydın Askerlik Dairesi Başkanlığından: Türkiye'deki ikamet adresinde bulunmayan ve mükellef olduğu askerlik görevini bu güne kadar yapmayan aşağıda kimliği yazılı mükellef 403 sayılı Kanunun 25. maddesi (ç) fıkrası gereğince ilân tarihinden itibaren 3 ay içinde Türkiye'ye gelerek askerlik görevini yapmak üzere ilgili mercilere müracaat etmedi-

hinden itibaren 3 ay içinde Türkiye'ye dönerek askerlik görevini yapmak üzere ilgili mercilere başvurmadığı takdirde vatandaşlığı kaybettirme işleminin yapılacağı ilân tebliğ edildiği, bu süre içinde de başvuruda bulunmayan davacının Türk vatandaşlığının 17.5.1996 tarihinde yayımlanan 6.5.1996 tarih ve 1996/8141 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı²⁰ ile kaybettirildiği anlaşılmaktadır.

Davacının Zürih Konsoloslüğundan *dava konusu işlemin tasisi tarihinden sonra* askerliğini ertelediği, bu sebeple dava konusu işlemin tasis edilemeyeceği iddiasına; 1984 yılından itibaren yoklama kaçağı olarak arandığı, 1994 yılında durumunun ilân edildiği, ancak başvuruda bulunulmadığı hususu dikkate alındığında hukuken itibar etmek mümkün değildir. Bu durumda yurt dışında yaşayan davacı hakkında 403 sayılı Yasanın...25(ç) maddesine uygun olarak tasis edilen işlemde hukuka aykırılık bulunmamaktadır"²¹.

"...Danıştay 10. Dairesince, 403 sayılı Kanunun 25(ç) maddesinde yer alan usulen yapılacak çağrının ne şekilde olacağı konusunda 403 sayılı Kanunda bir düzenleme bulunmamakla birlikte, bu Kanunun uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin 36. maddesinin (ç) bendinde usulen yapılacak çağrının Türk kanunları ile ilgilinin oturduğu yabancı memleket mevzuatının tesbit ettiği şekillerde düşünüleceğinin belirtildiği, yine Tebligat Kanununun 25. maddesinin son fıkrasında, kendisine tebliğ yapılacak kimse Türk va-

ği takdirde aynı Kanun hükümlerine göre vatandaşlığı kaybettirme işleminin yapılacağı ilân tebliğ olunur.

İli: Muğla, İlçesi: Fethiye, Mahalle Köyü:Çonanisa Köyü, Hane:48, Cilt No: 024, Sayfa:98, Baba Adı: İsmail, Adı Soyadı: Nadir Nadi Usta, Doğumu: 1965".

20 "Bakanlar Kurulu Kararı Karar Sayısı: 968141: Ekli I, II, ve III sayılı listelerde kimlikleri yazılı 404 (döryüzdört) kişinin Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi; İçişleri Bakanlığının 22.4.1996 tarihli ve 029776 sayılı yazısı üzerine, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25. maddesinin (a), (ç) ve (d) bentlerine göre Bakanlar Kurulunca 6.5.1996 tarihinde kararlaştırılmıştır" (RG 17.5.1996/22639).

21 Danıştay 10.D, E.1997/2860, K.2000/126, T.20.1.2000.

tandaşı olduğu takdirde, tebliğin o yerdeki Türk siyasi memuru veya konsoloslugu vasitasiyla da yapılabileceğinin hükme bağlandığı; Tebligat Nizamnamesinin 36-46. maddelerinde ise yabancı memlekette yapılacak tebligatın esaslarının düzenlendiği, aktarılan düzenleme karşısında askerlik görevini yapmak için üç ay içerisinde yurda dönmesi gerektiği yolunda yapılacak çağrının ilgilinin Türk vatandaşlığını kaybetmesi gibi ağır sonuçlar doğurması karşısında öncelikle *kişinin bilinen adreslerinde tebliğ edilmesinin gerektiği*; yurt dışı öğrenciliğinin tanınmasına ilişkin olarak Millî Eğitim Bakanlığınca düzenlenen belgede ve yine celp için *çağrı pusulasının tebliğinde davacının yurt dışı adresinin belirtildiğinin* anlaşıldığı, bu durumda, davacının bilinen adresinde tebligat yapılmaksızın ve *yurt dışı adresi araştırılmaksızın* yalnızca Resmî Gazete yoluyla yapılan ilânen tebligat sonrası askerlik görevini yapmak üzere üç ay içinde yurda dönmediğinden bahisle vatandaşlığının kaybettirilmesinde hukuka uygunluk bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verildiği anlaşılmaktadır.

Temyiz dosyasının incelenmesinden, 1960 doğumlu olan davacının 1980 yılında lise öğrenimini bitirdiği, 1982 yılında yurt dışında öğrenim görmek için Millî Eğitim Bakanlığına başvurduğu, 11.10.1982 tarihi itibarıyla isteminin kabul edildiği, askerlik şubesi tarafından gönderilen celp için çağrı pusulasının davacının babasına 22.2.1983'te tebliğ edildiği, çağrı pusulasına davacının Suriye'deki adresinin yazdırıldığı, babasının da çağrı pusulasını sahibine ulaştıracağını bildiren şerhin altını imzaladığı 1983 tarihinden sonra davacının, yurt dışında öğrenci olduğuna ilişkin herhangi bir belgeyi askerlik şubesine göndermediği, 1986 yılından itibaren yoklama kaçağı olarak takibe alınan ilgili hakkında 21.6.1987 tarih ve 19494 sayılı Resmî Gazete²² ile üç ay içinde yurda dönmediği takdirde Türk

22 "Adana Askerlik Dairesi Başkanlığından: Türkiye'de ikamet adresinde bulunamayan, yurt dışında olduğu tespit edilen, bugüne kadar askerlik görevini yapmayan aşağıda kimlikleri yazılı yükümlüler 403 sayılı Kanununun 25. maddesinin (ç, d, e) fıkraları gereğince ilân tarihinden iti-

vatandaşlığının kaybettirileceğinin ilânen duyurulduğu, ve aradan 18 ay geçtikten sonra 5.1.1989 günlü 89/13668 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılan tebligata rağmen yükümlü olduğu askerlik görevini yapmak üzere yurda dönmeyen davacının 403 sayılı Kanununun 25(ç) maddesi uyarınca Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verdiği anlaşılmaktadır.

Yurt içinde yüksek öğrenim yapanlar okudukları okullardan temin ettikleri belgeler ile öğrenciliklerinin devam ettiğini askerlik şubelerine bildirdikleri, yurt dışında ise okullarından aldıkları belgeleri bağlı buldukları İçişleri Bakanlığı temsilciliği kanalıyla askerlik şubelerine gönderdikleri, davacının yurt dışında öğrenci olduğuna ilişkin belgeyi bütün yazışmalara rağmen 6.6.1983 tarihinden sonra askerlik şubesine göndermediği, aynı şekilde öğrenim durumu ile ilgili herhangi bir belgeyi de ibraz etmediği, kaldı ki davacı okuldan mezun oldu ise mezuniyetini takiben askerliğine karar aldırarakla yükümlü bulunduğu, her Türk erkek vatandaşının bilinçli bir Türk vatandaşı olarak askerlik ile ilgili yükümlülüğünü yerine getirmeyen davacıya yapılan tebligat da usulüne uygun bulunduğundan Bakanlar Kurulu Kararı ile vatandaşlıktan çıkarılmasında²³ mevzuata aykırılık bulunmamıştır...²⁴.

Danıştay 10. Daire kararında da isabetli olarak belirtildiği gibi, ilgilinin yurt dışında olması halinde tebligatın oradaki adresine yapılması gerekir. Resmî Gazete'de ilân yoluyla yapılan bildirim usule uygunluk arz etmez. Ancak DİDD, 10. Dairenin kararını bozmuştur. DİDD'nin kararında tebligatın yapıldığı şekliyle çok askerlik yükümlülüğü ile ilgili işlemlerin yapılması üzerinde durulmuştur. Kişinin askerlikle ilgili işlemleri

baren 3 ay içinde Türkiye'ye gelerek askerlik görevini yapmak üzere ilgili mercilere müracaat etmedikleri takdirde haklarında aynı kanun hükümlerine göre Türk vatandaşlığını kaybettirme işlemine tabi tutulacakları ilânen tebliğ olunur".

23 "Kaybettirilmesinde" denilmeliydi.

24 Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E.1996/675, K.1998/528, T.13.11.1998: [(1999)99 Danıştay Dergisi, s.60-63].

zamanında ve usulüne uygun olarak yerine getirmemesinin sonuçları Askerlik Kanununda düzenlenmiştir. Vatandaşlığın kaybı ise 25. maddenin (ç) bendinde düzenlenen ve mutlaka usulüne uygun bir çağrının yapılması şartına bağlanan bir yaptırımdır. Ayrıca, yurt dışında yaşayan bir kişiye tebligat yapılma imkânı varken bu imkân kullanılmaksızın Resmî Gazetede ilân verilmesi idarî işlemde keyfiliğe yol açabilir. Bu nedenle, DİDD'nin kararına katılmak mümkün olmadığı gibi kararda belirtilen ve uluslararası tebligat esaslarına uymayan sebeplerle 10. Dairenin kararını bozmasını da anlamak mümkün değildir.

2. Çağrıya Cevap Verilmesi

a. Çağrıya Askerliğe Elverişli Olmadıklarını İleri Sürerek Cevap Verenlerin Durumu

Yurt dışında bulunan ve kendisine askerlik çağrısı yapılan kişi çağrıya askerliğe elverişli olmadığını ileri sürerek cevap vermiş olabilir. Askerlik Kanununun 26/III. maddesine göre, askerliğe elverişli olmadıklarını öne sürerek buldukları yabancı ülkelerdeki elçilik veya konsolosluklara başvuranların sağlık muayeneleri elçilik veya konsolosluklar tarafından uygun görülen resmî hastanelerde yaptırılır ve bu muayene sonucu alacakları raporlar elçilik veya konsolosluklar tarafından onaylanarak Millî Savunma Bakanlığına gönderilir. Bunların askerlik işlemleri, Millî Savunma Bakanlığı tarafından raporları üzerinde yapılacak inceleme sonucu kararlaştırılır. Bu kararlara itiraz halinde, yurt içindeki askerî hastanelerde yaptırılacak muayene sonucu verilecek raporlara göre işlem yapılır. Askerliğe elverişli olmadıklarına karar verilenlerden askerliğe elverişli oldukları şikayet veya ihbar edilenlerin durumları, Millî Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları tarafından müştereken mahallinden araştırılır. Araştırma sonucu askerliğe elverişli olduklarına kanaat getirilenler, yurt içinde tam teşekküllü askerî hastanelere sevk edilerek sağlık kurulları tarafından verilecek raporlara göre kesin işleme tabi tutulurlar.

b. Çağrıya Uyup Mazeret Beyan Edenlerin Durumu

25. maddenin (ç) bendine göre, kaybettirme kararının verilebilmesi için ilgilinin yapılan çağrıya mazeretsiz olarak uymamış olması veya mazeretini 3 aylık süre içinde bildirmemiş olması gerekir. İlgilinin geçerli bir mazereti varsa çağrıya uyulmamış olması vatandaşlığı kaybetme yaptırımına bağlanmayacaktır. Mazeret kavramı, geniş bir kavramdır. Nelerin mazeret olduğu Türk Vatandaşlığı Kanununda sayılmamıştır. Yalnız, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte "mazeretin" askerlik kanunları çerçevesi içinde düşünüleceği ifade edilmiştir. Yönetmeliğin bu hükmü uyarınca nelerin veya hangi olayların mazeret teşkil ettiği hususu askerlik kanunlarına göre karara bağlanacaktır. TVK'da mazeretin hangi kanun çerçevesinde değerlendirileceğine ilişkin bir hüküm olmamasına rağmen Yönetmelikle mazeretin askerlik kanunlarına göre değerlendirilmesi şeklinde kısıtlayıcı bir hüküm getirilebilir mi? Bu konu üzerinde daha sonra durulacaktır²⁵.

Danıştay, Millî Savunma Bakanlığı tarafından askerliği bir yıl ertelenen kişi hakkında Bakanlar Kurulu tarafından verilen Türk vatandaşlığını kaybettirme kararını iptal etmiştir.

"...Davacının yurt dışında bulunduğu sırada askere çağrıldığı ve Londra Başkonsolosluğu aracılığıyla gönderdiği rapor üzerine, Millî Savunma Bakanlığı Sağlık Başkanlığınca bir yıl sevk tehirinin uygun bulunduğu, Kara Kuvvetleri Komutanlığınca bir yıl yurt dışında kalmasına müsaade edildiği ve Başkonsoloslukça pasaportunun yürürlük süresinin bir yıl uzatıldığı, sonunda da yurda dönmüş olduğu dosyanın incelenmesinden anlaşılmıştır. 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 25(ç) maddesinde yurt dışında bulunup da askerlik çağrısına mazeretsiz olarak üç ay içinde uymayanların Türk vatandaşlığını kaybettiğine Bakanlar Kurulunca karar verileceği öngörülmüştür. Davacının hastalık raporuna müstenit mazereti resmî makamlarca kabul edildiğine göre çağrıya mazeretsiz uymama hali vücut bulmadığı gibi, iptali istenen kararın tesisi

25 Bkz. s.354 vd..

tarihinde yurda dönmüş bulunması karşısında, yurt dışında olanlara uygulanması gereken madde hükmünün kapsamı içine de girmemektedir. Açıklanan nedenlerle davacının Türk vatandaşlığını kaybettiğine ilişkin Bakanlar Kurulunun 1.7.1967 gün ve 6/8439 sayılı kararının iptaline 22.1.1971 tarihinde oybirliği ile karar verildi"²⁶.

Danıştay'ın diğer bir kararında haklı olarak belirttiği gibi, kendisine çağrı yapılan kişinin bulunduğu yabancı ülkede mazaretini Türk makamlarına iletebileceği bir ortam içersinde bulunması gerekir. Davacı Mehmet Ali Demirci'nin, 1945 yılında 9-10 yaşlarında ikamet ettiği yer olan Batum'dan SSCB yönetiminde Özbekistan'a sürgün edildiğini ve dış dünya ile 1991 yılı başlarına kadar hiç bir şekilde ilişki kuramadığını ve bu mazaretinin mücbir sebep olduğunu ileri sürerek hakkında TVK'nın 25. maddesinin (ç) bendine göre verilen kaybettirme kararının iptali için açtığı davada Danıştay şu sonuca varmıştır:

"...Dosyanın incelenmesinden, davacının Rize ili merkez Üçkaya Köyü nüfusuna 1934 doğumlu olarak kayıtlı olmasına rağmen...SSCB'de ikamet ettiği, yaşadığı ülkenin şartları itibariyle 1991 yılına kadar Türkiye ile temas kuramadığı anlaşılmıştır. Bu durumda davacının askerlik görevi için yapılan çağrıdan haberdar olduğundan ve çağrıya mazeretsiz üç ay içinde uymadığından söz etmeye olanak görülmediğinden davacının vatandaşlığının kaybettirilmesi şartları oluşmamıştır"²⁷.

c. Mazerete İlişkin Değerlendirme Yargı Denetimine Tabi midir?

Konuyu, VK 25 (ç) bendi açısından değerlendirmeden önce idare hukukunda takdir yetkisi ve bunun sınırları üzerinde durmak faydalı olacaktır.

²⁶ Danıştay DDK, E.1967/762, K.1971/82, T.22.1.1971: **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 38-40.

²⁷ Danıştay 10. Daire, E.1991/4509, K.1993/2391, T.9.6.1993.

aa. Genel Olarak İdarî Yargıda Takdir Yetkisinin Denetimi

İdarî yargı denetiminin sınırları Anayasa ve İYUK'da çizilmiştir. Anayasanın 125/IV. maddesine göre, yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Takdir yetkisini ortadan kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. Aynı esas İYUK'da da tekrarlanmış ve 2/2. maddesinde idarî mahkemelerin yerindelik denetimi yapamayacakları ifade edilerek, "yerindelik" kavramı da sınırlayıcı unsurlar arasına sokulmuştur²⁸.

Danıştay ise, "...bir yandan takdir yetkisinin mevcudiyetini kabul etmekte, diğer yandan da kanunilik denetiminin dar sınırlarını aşarak kısmen de olsa yerindelik alanına girmekte ve objektif bazı kıstaslara göre hareket edilmesini istemektedir"²⁹. İdare tarafından kullanılan takdir yetkisinin genel hukuk ilkelerine uygun olup olmadığının araştırılması³⁰ hukuka uygunluk denetiminin doğal bir sonucu olarak görülmektedir³¹. "Demek ki takdir hakkı mutlak ve sınırsız kabul edilemez. Kamu hizmetinin verimliliği, etkinliği ve kamu yararıyla kişi yararı arasında denge kurulması zorunluluğu bu hak ve yetkinin sınırlarıdır. Bu hak ve yetkinin idarece güdülen amaca uygun biçimde kullanıldığı, keyfilikten, kişisel ve duygusal değerlendirmelerden kaçınıldığı, objektif, gerçek kıstaslara bağlı kalındığı müddetçe takdir hakkının, yargı denetimi dışında kalacağı kuşkusuzdur. Buna karşın açık hata, keyfilik, duygusal nedenlere...bağlı bir takdir hakkının kullanılması ortaya çıktığında elbetteki idarî yargı denetim fonksiyonunu icra etmek zorundadır ve idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır şeklindeki Anayasanın 125/I. maddesi hükmü bunu amirdir. İdarenin takdir hakkını suistimal ettiği,

²⁸ Yıldızhan **YAYLA**, İdare Hukuku I, 2. bası, İstanbul 1990, s.78.

²⁹ Yıldızhan **YAYLA**, İdarenin Takdir Yetkisi, XXX(1964)1-2 İÜHFM, s.209.

³⁰ İl Han **ÖZAY**, Günışığında Yönetim, İstanbul 1996, s.359.

³¹ **ÖZAY**, 362; Nuri **ALAN**, Türk İdarî Yargısında Yerindelik ve Takdir Yetkisinin Değerlendirilmesi, İDARİ YARGIDA SON GELİŞMELER SEMPOZYUMU, Ankara 10-12 Haziran 1982, Ankara 1982, s.56.

kullanılan takdir hakkında hukuka aykırılık bulunduğu iddiasının idarî yargı yoluyla araştırılması; takdir hakkının yukarıda belirtilen sınırları aşıp aşmadığının tesbiti meselesidir. Yoksa idarenin işlem tercih ve çözüm benimsemeye yönelik mutlak ve münhasır iradesine yargı iradesini hâkim kılmak değildir. İdarenin işlem tercih ve çözüm benimseme iradesinin hâkim olmasını önleyen, Anayasanın 125/3. maddesinde yer alan "takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez" şeklindeki hükümdür. Bu itibarla...idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez tarzındaki hükmün, idarenin sınırsız ve mutlak takdir hakkına sahip bulunduğu ve takdir hakkının idarî denetime tabi olmadığı yolunda yorumlamak ve uygulamak olanaksızdır"³².

Danıştay bir çok kararında³³ idarenin takdir yetkisi içinde kalan işlemlerde, işlemlerin yapılmasına yol açan maddî olayların varlığını ve doğruluğunu araştırmakla yetinmeyip zaman zaman bu olayların idarenin işlemiyle yaratılan hukukî sonuç için yeterli olup olmadığını da inceleyebilmekte, hatta zaman zaman yerindelik alanının sınırlarını daraltabilmektedir³⁴.

bb. VK 25(ç) Açısından Takdir Yetkisinin Denetimi

25. maddede yer alan sebeplerin varlığı halinde Bakanlar Kurulu ilgilinin Türk vatandaşlığını kaybettiğine karar "verebilir". O halde, 25. maddeye göre, idare, kaybettirme kararı verip vermeme hususunda takdir yetkisine sahiptir. Bakanlar Kurulu, kaybettirme kararı verebilmek için kanunda belirtilmiş sebeplere bağlı olmakla beraber, bu sebepler gerçekleşmiş olsa bile ilgilinin Türk vatandaşlığını kaybettirmeye mecbur değildir³⁵.

³² Askerî Yüksek İdare Mahkemesi 2. Daire, T.6.7.1983: 2(1985) AYİMKG, s.177-181. Kararın, *Yayla* tarafından yapılan özetinden alıntı yapılmıştır (**YAYLA**, 79-80).

³³ Karar metinleri için bkz. **ALAN**, 31-61; **YAYLA**, İdarenin Takdir Yetkisi, 208-211; **ÖZAY**, 357-377.

³⁴ **YAYLA**, 81; **ALAN**, 56.

³⁵ **NOMER**, 112.

Bunun yanı sıra, ilgilinin beyan ettiği mazereti değerlendirmede de idarenin takdir yetkisi vardır. "Mazeretin haklı olup olmadığına Millî Savunma Bakanlığı karar verecektir. Zira bu gibilerin Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine karar verilebilmesi, Millî Savunma Bakanlığının teklifi ile olabilmektedir. Ancak idare yönünden, mazeretin haklı olup olmadığı hususunda son söz, kaybettirme kararını verebilecek olan Bakanlar Kuruluna ait kalmaktadır"³⁶.

Kişinin ileri sürdüğü mazeret idare tarafından kabul edilmiş ise acaba Danıştay açılan iptal davasında bu mazeretin kabul edilebilir olup olmadığını inceleyebilecek midir? TVK'da mazeret teşkil eden haller sayılmadığı gibi mazeretin hangi kanuna göre değerlendirileceği konusunda da bir sınırlama yoktur. Bununla beraber Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte, mazeretin askerlik kanunları kapsamında düşünüleceği ifade edilmiştir. Kanaatimizce, Yönetmelik ile böyle bir düzenleme getirilmesi alt normların üst normlara uygunluğu yolundaki bilinen hukuk ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Nitekim, Danıştayın 18.12.1970 tarihli kararının³⁷ "kanunsözcüsünün düşüncesi" başlığını taşıyan bölümünde:

"...kanunun, İçişleri Bakanlığınca düzenlenmiş uygulama Yönetmeliğinde (md. 36/ç) mazeretin askerlik kanunları çerçevesinde düşünüleceği ifade edilmekte ise de sözü edilen Yönetmelik maddesi, ancak madun idarî mercileri bağlayıcı bir direktif olup Bakanlar Kurulunca pek tabii önce kanunla amel etmesi gereken idare hâkimini kısıtlayıcı bir hüküm addedilemez. Vatandaşlık Kanununda geçen terim "mazeretsiz"dir; mazeretin hangi kanun çerçevesinde mütalâa edileceğine dair bir kayıt yoktur"

sonucuna varılmıştır. Bu görüş, DDK tarafından dikkate alınmamıştır. Bununla beraber kanunsözcüsünün de isabetli olarak belirttiği gibi, TVK'da "mazeretten" söz edilmiş, bu mazeretin hangi kanun kapsamında yorumlanıp değerlendirileceği

³⁶ **NOMER**, 116-117.

³⁷ **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 32-35.

hususunda bir sınırlama öngörülmemiştir. Buna rağmen, Yönetmelik, Kanunda yer almayan bir sınırlama getirmiştir. Ancak idarî yargı mercileri bu sınırlama ile bağlı değildir.

Kanaatimizce, Danıştay, idare tarafından kabul edilmeyen mazeretin haklı olup olmadığını denetlemelidir. Buradaki denetim, hukukî denetim olup idarenin takdir yetkisini ortadan kaldırmaya yönelik değildir. Diğer bir ifadeyle, Danıştay, takdir yetkisinin yerinde kullanılıp kullanılmadığını genel hukuk prensipleri çerçevesinde denetlemektedir. Bu denetim, yukarıda yapılan açıklamalar ışığında Anayasanın 125/IV. maddesini ve İYUK'nın 2/2. maddesini ihlâl etmez.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, üç kararında Danıştay, mazeretin kabul edilebilir nitelikte olup olmadığı üzerinde durmuştur. Diğer bir ifadeyle, mazeret hususunda idare tarafından yapılan değerlendirmeyi yargı denetimine tabi tutmuştur³⁸. 21.2.1975 tarihli kararında Danıştay şu sonuca varmıştır:

"403 sayılı Yasanın 25. maddesinin (ç) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını kaybettiğine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararının, dava dosyasında bulunan 6 Nisan 1972 günlü belge Massachusettes Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışan davacının "kömünikasyon örgütleri" üzerinde dünya çapında önemi haiz orijinal nitelikte bir araştırma yaptığı hususunu açık bir şekilde ortaya koyduğu, bu

³⁸ Sevk tehiri konusunda 1111 sayılı Askerlik Kanunu, Millî Savunma Bakanlığına takdir yetkisi tanımıştır. Ancak Bakanlığın takdir yetkisini objektif olarak kullanıp kullanmadığı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi tarafından denetlenmektedir. Askerî Yüksek İdare Mahkemesi bir kararında (2.Daire, E.1998/372, K.1998/204, T.3.2.1999), "bağlı olduğu devlet dairesince bir uluslararası kuruluşta görev almak üzere ücretsiz izinle yurt dışına çıkan davacının, 1111 sayılı Kanununun 35/E maddesi uyarınca askerliği davalı idarece birinci defa ertelenmesine rağmen, yurt dışı görevinin uzaması sonrasında aynı konuda vaki talebinin hukuka uyarlı düşmeyen bir takım gerekçelerle reddini" hukuka aykırı bularak iptal etmiştir [Hüseyin **ÇEKEN**, Askerliğe Sevk ve Sevk Tehiri (Erteleme) Taleplerinin Askerî İdarî Yargı Açısından İncelenmesi, s.2 [Kaynak internet: www.msb.gov.tr/AYIM/default.htm 27.1.2002]].

durumda 1111 sayılı Askerlik Kanununun 35. maddesine 303 sayılı Yasa ile eklenen (F) fıkrası uyarınca davacının askere celp ve sevkinin geri bırakılması yolundaki *isteğinin idarece kabul edilmesi gerekir*ken kendisinin 3 ay içinde askerlik görevini yapmak üzere yurda dönmemesi nedeniyle vatandaşlıktan *çıkarılmasında*³⁹ isabet görülmediği gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir"⁴⁰.

Öğrenci dövizi kesilen, fakat doktora öğrenimine devam ettiği saptanan davacının askerlik çağrısına uymadığı gerekçesiyle vatandaşlığını kaybetmesine ilişkin kararı iptal eden diğer bir kararında ise, Danıştay, idarenin kendisine tanınan takdir hakkını usulüne uygun olarak kullanmadığı sonucuna varmıştır:

"403 sayılı Yasanın 25. maddesinin (ç) bendine göre, Türk vatandaşlığının kaybettirilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararının;... davacının yalnızca öğrenci dövizinin kesilmesi haline münhasır olarak öğrencilik sıfatının kaybettirilmiş olduğunun anlaşıldığı, bu durumun ise davacının lisans tahsilini bitirip doktora öğrenimine başlamış olması gerçeğini bertaraf etmeyeceği, diğer yandan davacının muadeleti Millî Eğitim Bakanlığınca tanınan bir fakülteyi bitirerek doktora öğrenimine başladığı ve fakültesince doktora öğrenimine muvafakat edildiği belgelerle saptanmış bulunduğu gibi davacının lisans öğrenimi yaptığı dönemde vatana bağlılıkla bağdaşmayan hareketlerde bulunduğu da ispat edilemediği ve öğrencilik sıfatının kaybettirilmesine neden olan hal ve hareketlerinin ise bu türden fiilerden olmadığı anlaşıldığı, bu durum karşısında *yasanın tanıdığı takdir hakkının...uygun olarak kullanılmadığı* sonucuna varıldığı gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir"⁴¹.

39 "Kaybettirilmesinde" denilmeliydi.

40 DDK, E.1974, K.1975/57, T.21.2.1975: Danıştay Dava Daireleri Kurulu Kararları Birinci Kitap (1965-1978), s.567.

41 DDK, E.1972/495, K.1975/716, T.7.11.1975: Danıştay Dava Daireleri Kurulu Kararları Birinci Kitap (1965-1978), s.568.

"Türk vatandaşlığının kaybettirildiğine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararının; 403 sayılı Yasanın 25. maddesinin (ç) bendinde kanunkoyucu, üç ay içinde askerlik görevini yapmak için vaki çağrıya uymayanların Türk vatandaşlığının kaybettirileceğini kabul etmekle beraber bu konuda mutlak bir hüküm sevketmeyerek *durumun takdirini Bakanlar Kuruluna bıraktığı*, olayda davacının, askerlik görevini yapmak için kendisine usulen yapılan çağrıya üç ay içinde uymadığı bir gerçek ise de, o tarihte dövizsiz özel öğrenci olduğu ve Millî Savunma Bakanlığının bu hususu dikkate almaksızın davacı hakkında işlem tesisine yöneldiği de ihtilâfsız bulunduğu, bu durumda söz konusu madde ile *Bakanlar Kuruluna tanınan takdir yetkisinin yerinde kullanılmadığı kanısına varıldığı* gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir"⁴².

Ayrıca, kanaatimizce, TVK'da böyle bir zorunluluk olmamasına rağmen, beyan edilen mazeret idare tarafından kabul edilmezse bu hususun ilgiliye bildirilmesi gerekir. İlgiliye bildirim yapılırken mazeretin kabul edilmediğinin bildirilmesinin yanı sıra Türkiye'ye dönüp askerliğini yapması için 3 aylık ek bir süre daha tayin edilmelidir. Danıştay'ın görüşü ise mazeretin kabul edilmemesi halinde bu durum ilgiliye bildirilmeden kaybettirme kararının alınacağı yönündedir. Danıştay 18.12.1970 tarihli kararında, beyan edilen mazeretin kabul edilmediği hususu ilgiliye bildirilmeden verilen kaybettirme kararını mevzuata uygun bulmuştur:

"...Davacı vekili, müvekkilinin 403 sayılı Kanununun 25. maddesinin (ç) bendi hükmüne göre Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi yolundaki Bakanlar Kurulu Kararının müvekkiline ait kısmının Türkiye'ye dönmesi için yapılan çağrıya Paris Eczacılık Fakültesi ile yaptığı sözleşme mucibince eline aldığı çalışmayı bitirmeden ve 1965 yılı Ekim ayı sonuna kadar mukaveleyi bozmaya imkân bulunmadığı nedeniyle mazeret beyan etmesi neticesi bu *mazeretinin*

⁴² DDK, E.1973/409, K.1974/774, T.20.12.1974: Danıştay Dava Daireleri Kurulu Kararları Birinci Kitap (1965-1978), s.566-567.

kabul edilmemesinin kendisine bildirilmesi ve bundan sonra karar verilmesi gerekeceği iddialarıyla iptal davası açmıştır.

Davacı, kendisine Paris Konsoloslukunca bu konuda yapılan çağrıya, Paris Üniversitesi Eczacılık Fakültesi ile yaptığı sözleşme mucibince ele aldığı ilmî çalışmayı bitirmeden ve 1965 yılı Ekim ayı sonuna kadar mukaveleyi bozmaya imkân bulunmadığını bildirmek suretiyle mazeret beyanında bulunmuşsa da, bu yoldaki mazeretinin 403 sayılı Kanuna ilişkin Yönetmeliğin 36. maddesinin (ç) bendinde açıklandığı üzere askerlik kanunları çerçevesi içinde görülmediğinden kabul edilmemesinde mevzuat hükümlerine aykırılık görülmemiştir”⁴³.

25. maddenin (ç) bendinde mazeretin kabul edilip edilmemesi arasında bir ayırım yapılmaksızın mazeretin 3 ay içinde bildirilmesi aranmıştır. 3 ay içinde bildirim yapılmamışsa kaybettir-

⁴³ Danıştay DDK, E.1965/89, K.1970/659, T.18.12.1970: **BERKİ/AN-SAY/ARAT**, 32-35. Davacının, Paris Üniversitesi Eczacılık Fakültesi ile yaptığı sözleşme nedeniyle ele aldığı ilmî çalışmayı tamamlamasına ilişkin mazereti, 1111 sayılı Askerlik Kanunu açısından değerlendirildiğinde 35/E-2 veya 35/F maddeleri kapsamında askerliğin ertelenmesi sebebi olarak yorumlanabilirdi.

Askerlik Kanununun 35/E-2. maddesine göre, "Devlet veya kendi hesaplarına yurt içinde veya dışında staj, yüksek lisans, ihtisas veya doktora yapanların " askere celp ve sevkleri Millî Savunma Bakanlığınca 33 yaşını doldurdukları yılın sonuna kadar tehir edilebilir. Davacı, 33 yaşını doldurmamışsa ve Eczacılık Fakültesi ile olan anlaşması sayılan faaliyetlerden birine giriyorsa askerliği tehir edilebilirdi.

Askerlik Kanununun 35/F maddesine göre, "yüksek öğrenim mezunlarından mesleklerine ait staj ve ihtisaslarını ikmal ettikten sonra, yurt içinde veya yurt dışında çalıştıkları bilim dallarına dünya ölçüsünde bir yenilik veya ilerleme getiren orjinal araştırmalarda buldukları, çalıştıkları ilim müesseselerince tevsik ve talep edilenlerin askere celp ve sevkleri Millî Savunma Bakanlığınca 36 yaşını dolduruncaya kadar geri bırakılabilir".

Kanaatimizce, burada, yukarıda belirtilen maddelerdeki şartların yerine gelmesi kaydıyla, Türk vatandaşlığını kaybetme ağır yaptırımının uygulanması yerine askerliğin ertelenmesi isabetli olurdu.

me kararı alınabilecektir. Buna karşın mazeret bildirilmiş olup da bu mazeret uygun görülmezse idare tarafından takınılacak tutum üzerinde durulmamıştır. Vatandaşlığı "kaybettirme" ilgilinin iradesi dışında belirli şartların varlığı halinde idare tarafından uygulanan ağır bir yaptırım olduğu için ilgilinin lehine yorum yapmak gerekir. Hak kaybını önlemek için, ilgiliye mazeretinin kabul edilmediğinin bildirilmesi ve Türkiye'ye dönmesi için 3 aylık bir sürenin daha verilmesi gerekir⁴⁴. İlgili buna rağmen askerliğini yapmak için Türkiye'ye dönmezse vatandaşlığını kaybetmesine idare tarafından karar verilebilecektir.

d. Mazeretin 3 Aylık Süre İçinde Bildirilmesi

Kendisine çağrı yapılan kişinin eğer mazereti varsa bu mazeretini 3 aylık süre içinde yetkili makamlara bildirmesi gerekir. Aksi halde Türk vatandaşlığını kaybetme yaptırımına tabi tutulabilecektir. Danıştay da muhtelif kararlarında aynı sonuca varmıştır:

"...Yurt dışında bulunan davacının askerlik çağrısına özürsüz uymadığı gerekçesiyle Türk vatandaşlığını kaybettiğine Bakanlar Kurulunca karar verildiği dosyanın incelenmesinden anlaşılmıştır. Davacı, askerlik çağrısına hastalığı nedeniyle uymadığını iddia etmekte ise de, *özürlü kanunun öngördüğü üç aylık süre içinde resmî makamlara intikal ettirildiğinin ispatlanamaması karşısında* bu iddia geçerli değildir. Sonuç olarak, davacının askerlik çağrısına özürsüz uymaması ve yurda gelerek askerlik görevini yapmaması nedeniyle 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu-

44 18.12.1970 tarihli karara ilişkin muhalefet şerhinde: Davacıya muvazaf askerlik görevini yapmak üzere yapılan çağrıya Paris Eczacılık Fakültesi ile yaptığı sözleşme mucibince ele aldığı ilmî çalışmayı bitirmeden ve 1965 yılı Ekim ayı sonuna kadar mukaveleyi bozmaya imkân bulunmadığını bildirmek suretiyle mazeret beyanında bulunmuş ve bu mazeretinin ilgili mevzuat hükümlerine uygun bir mazeret olarak kabul edilmemesinin tebligat ile bildirilmesi ve bundan sonra bir kararın alınması gerekeceği görüşüyle karara muhalif kalındığı ifade edilmiştir (**BERKİ/ANSAY/ARAT**, 34-35).

nun 25/ç maddesine göre Türk vatandaşlığını kaybettiğine karar verilmesinde mevzuata aykırılık yoktur"⁴⁵.

"...Öğrenim maksadıyla Almanya'da bulunan ve 1938 doğumlu olan davacı, askerlik çağına girdiği tarihten itibaren 1966 yılına kadar öğrenci bulunması hasebiyle tecil işlemlerini muntazaman yaptırdığı halde 1967 yılında tecilini yaptırmadığından yoklama kaçağı durumuna düşmesi sonucu kendisine askerlik görevini yapmak üzere yurda dönmesi için bağlı bulunduğu askerlik şubesinde Frankfurt Başkonsolosluğu aracılığıyla 12.7.1968 tarihinde tebligat yapıldığı dosyada mevcut tebellüğ ilmühaberinden anlaşılmıştır. *Bu çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmediği sabit olan davacı hakkında uygulanan işlemde kanuna aykırılık görülmediğinden davanın reddine 4.6.1971 tarihinde oybirliği ile karar verildi*"⁴⁶.

e. Süresinde Bildirilen Mazeretin Yetkili Makamlar Tarafından Askerlik Şubesine İntikal Ettirilmemesi veya Geç İntikal Ettirilmesi

İlgili mazeretini süresinde bildirmesine rağmen mazereti alan makam bunu zamanında askerlik şubesine bildirmemişse hakkında kaybettirme işlemi yapılamaz. Çünkü burada idarenin ihmali söz konusudur. Bu ihmalden dolayı ilgilinin sorumluluğu bulunmamaktadır. Kendisine çağrı yapılan şahsın sorumluluğu yetkili makamlara süresi içinde mazeretini bildirmekle sınırlıdır. Söz konusu şahıs yurt dışında olduğu için mazeretini Türk elçilik veya konsolosluklarına bildirecektir. Elçiliklerin veya konsoloslukların kendilerine bildirilen mazereti Türkiye'deki makamlara geç ulaştırması ilgili aleyhine sonuç doğurmaz. Danıştay 20.12.1974 tarihli kararında aynı sonuca varmıştır:

⁴⁵ Danıştay DDK, E.1969/399, K.1971/44-A, T.22.1.1971: **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 35-38.

⁴⁶ Danıştay DDK, E.1969/1110, K.1971/609, T.4.6.1971: **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 44-46.

"...Davacı vekili tarafından duruşmada ibraz edilen nüfus hüviyet cüzdanının incelenmesinden, dava konusu kararın alınmasından önce davacının 1972 yılına ait askerlik tecilini TC Essen Başkonsolosluğunda yaptırdığı, duruşmanın 16.10.1972 günlü II-D-72 sayılı yazı ile Gönen Askerlik Şubesi Başkanlığına yazıldığı hususunda adı geçen Konsoloslukça nüfus hüviyet cüzdanına mühürlü meşruhat verildiği anlaşılmaktadır. Halen öğrenci olduğunu dosyada mevcut belge ile tevsik eden davacı 1972 yılı askerlik tecilini yaptırmak suretiyle 1111 sayılı Askerlik Kanununun 35. maddesinin (C) bendi hükmünde yazılı vecibesini yerine getirdiğine göre, *Essen Konsolosluğunun tecil işlemine ilişkin yazısını ilgili askerlik şubesi başkanlığına zamanında intikal ettirmemesinin* sonucu olarak davacının Türk vatandaşlığının kaybettirilmesinde kanunî isabet görülmemiştir"⁴⁷.

4. Millî Savunma Bakanlığının Teklifi

Türk Vatandaşlığı Kanununun 25/II. maddesine göre, (ç) bendi uyarınca kaybettirme kararının verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığının teklifi şarttır. Yönetmeliğin 36. maddesinde bu teklifin İçişleri Bakanlığına yapılacağı öngörülmüştür⁴⁸.

⁴⁷ Danıştay DDK, E.1973/409, K.1974/774, T.20.12.1974: **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 57-59.

⁴⁸ Danıştay DDK, E.1969/399, K.1971/44-A, T.22.1.1971:"...Yurt dışında bulunan ve yoklama kaçağı olan davacı kayıtlı bulunduğu askerlik şubesi başkanlığının New York Başkonsolosluğu vasıtasıyla yaptığı çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmemesi üzerine...Millî Savunma Bakanlığınca İçişleri Bakanlığına teklifte bulunulmuş ve keyfiyet İçişleri Bakanlığınca da Bakanlar Kuruluna arz edildikten sonra durumu incelenen davacının Bakanlar Kurulunun 28.3.1969 tarih ve 6/11559 sayılı kararıyla 403 sayılı Kanunun 25. maddesinin (ç) fıkrası gereğince Türk vatandaşlığını kaybetmesine karar verilmiştir....Kararname metninde kararın İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine alındığı yazılı olmakla beraber,...getirilen işlemler evrakın incelenmesinden İçişleri Bakanlığına gerekli teklifin yapılmış olduğunun anlaşılması nedeniyle davacının bu konudaki itirazı yerinde görülmemiştir": **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 3538.

IV. Danıştay Kararlarının Değerlendirilmesi

"Kaybettirme" ve "çıkarma", ilgilinin Türk vatandaşlığı hakkında yoksun bırakılması sonucunu doğurmakla beraber vatandaşlık hukukunda bunların yasal nedenleri ve sonuçları birbirinden farklıdır⁴⁹. Buna rağmen uygulamada bu iki kavramın aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir⁵⁰. Türk vatandaşlığından çıkarma TVK'da ayrı bir madde ile düzenlenmiş ve oldukça ağır sonuçları olan bir durumdur⁵¹. Kaybettirme, doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulandığı halde sonuçları bakımından daha ağır hükümler getiren çıkarma ise prensip olarak sonradan Türk vatandaşlığını kazananlara uygulanmaktadır⁵². Türk vatandaşlığının bu iki yoldan biri ile yitirilmesi arasındaki en önemli fark ise yeniden Türk vatandaşlığının kazanılıp kazanılamayacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. Kaybettirme kararı ile Türk vatandaşlığını yitirenler yeniden Türk vatandaşlığını kazanabilirken, vatandaşlıktan çıkarılanlar hiç bir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar. Diğer önemli bir fark, vatandaşlıktan çıkarılan kişilerin

49 Kaybettirme sebepleri ve sonuçları açısından bkz. TVK md. 25; çıkarma sebepleri ve sonuçları açısından bkz. TVK md. 26, 35.

50 Örneğin bkz. DİDDK, K.675, K.528, T.13.11.1998: (1999)99 Danıştay Dergisi, s.60-62; Danıştay 10.D, E.59, K.125, T.20.1.2000. Her iki kararda da hem kaybettirme hem de çıkarma kavramları kullanılmıştır.

51 Vatandaşlık Kanunumuzun 26. maddesine göre, yurt dışında bulunup da Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği ile kanunun suç saydığı şekilde iktisadî ya da malî güvenliği aleyhine faaliyette bulunan ya da yurt içinde bu tür faaliyetlerde bulunup da her ne suretle olursa olsun yurtdışına çıkan ve hakkında Türkiye'de bu nedenle kamu davası açılmasına ya da hükmün infazına olanak bulunmayan ve gelmesi için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde; savaş, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde bir ay içinde yurda dönmeyen Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişiler Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlıktan çıkarılabilir. Bu hüküm Türkiye savaş halinde bulunduğu zaman doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanabilir (md. 26).

26. madde gereğince vatandaşlıktan çıkarılan kişilerin Türkiye'de bulunan malları Hazinece tasfiye edilir ve bedelleri bunların adına milli bir bankaya yatırılır. Vatandaşlıktan çıkarılanlar yerleşmemek şartıyla Türkiyeye gelebilirler ve hiç bir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar (md. 35).

52 İstisnası için bkz. TVK md. 26/II.

Türkiyedeki mallarının tasfiye edilmesidir. Hakkında kaybettirme kararı verilen kişinin mallarının tasfiye edilmesi söz konusu değildir⁵³.

25(ç) maddesinin uygulanmasında üzerinde durulması gereken diğer bir husus yurt dışında bulunan kişilerin askerlik hizmetlerini yerine getirmeleri için Türkiye'ye nasıl çağrılacaklarıdır. Bu çağrının ve tebligatın nasıl yapılması gerektiği yukarıda açıklanmıştı. Bununla beraber Danıştay, bazı kararlarında⁵⁴ yurt dışında yaşayan kişilere Türkiye'de Resmî Gazetede ilânen yapılan çağrıyı yeterli kabul etmiş gözükmemektedir.

Burada öncelikle söz konusu kişinin yurt dışına çıkıp çıkmadığını tespit etmek gerekir. Bu tespit muhtelif şekillerde yapılabilirse de resmî makamlardan alınacak bilgilere itibar edilmelidir. Kişinin ailesinin veya yakınlarının verdikleri bilgilerden ziyade ilgili makamlardan alınan bilgiler doğrultusunda işlem yapılmalıdır. Bu bilgilere göre, ilgilinin yurt dışına çıktığı saptanmışsa ve adresi biliniyorsa tebligatın yukarıda açıklanan sisteme yani yurt dışı tebligat esaslarına göre yapılması gerekir⁵⁵. Buna karşın, ilgilinin yurt dışında olduğu saptanmış

53 **NOMER**, 123-130; **AYBAY**, 160-167; **DOĞAN**, 141-145; Nuray **EKŞİ**, Yurttaşlıktan Çıkarma, Cumhuriyet Gazetesi, 9.8.1999, s. 2.

54 Danıştay 10.D, E.1998/59, K.2000/125, T.20.1.2000; DİDDGK, E.1996/675, K.1998/528, T.13.11.1998: (1999)99 Danıştay Dergisi, s.60-63.

55 Nitekim, bazı kararlardan yurt dışı tebligat esaslarına uyulduğu anlaşılmaktadır:

Danıştay DDK, E.1969/399, K.1971/44-A, T.22.1.1971: "...Yurt dışında bulunan ve yoklama kaçağı olan davacı kayıtlı bulunduğu askerlik şubesi başkanlığının New York Başkonsolosluğu vasıtasıyla yaptığı çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmemesi üzerine...": **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 3538.

Danıştay DDK, E.1965/89, K.1970/659, T.18.12.1970: "Davacı, kendisine, Paris Başkonsolosluğunca...yapılan çağrıya...": **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 32-34.

Danıştay DDK, E.1967/762, K.1971/82, T.22.1.1971: "Davacının, yurt dışında bulunduğu sırada askere çağrıldığı ve Londra Başkonsolosluğu aracılığıyla gönderdiği...": **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 38-40.

Danıştay DDK, E. 1969/1110, K. 1971/609, T.4.6.1971: "...askerlik görevini yapmak üzere yurda dönmesi hususu bağlı bulunduğu asker-

fakat adresi tespit edilememişse o zaman tebligat veya çağrı nasıl yapılacaktır? Resmî Gazetede ilânen tebligat yapılması yeterli sayılacak mıdır? Danıştay muhtelif kararlarında bu soruya olumlu yanıt vermektedir. Hatta bazı kararlarında⁵⁶ ilginin yurt dışındaki adresi bilinmesine rağmen yurt dışına tebligata ilişkin Tebligat Kanunu ve Tüzüğündeki veya milletlerarası andlaşmalardaki hükümlerin uygulanmamış olmasını Bakanlar Kurulu kararının iptal sebebi saymamaktadır.

Kişinin yurt dışında olduğu sabit olmakla beraber adresi bulunamıyorsa o zaman ilân yoluyla tebligat yapmak gerekir. Tebligat Tüzüğüne göre, adresi meçhul olanlara tebligat ilânen yapılır (md. 46). İlân yabancı memleket gazetesi ile neşredilecekse 36-39. maddeler kıyasen tatbik olunur. Tüzüğün 36-39. maddelerinde tebliğ evrakının yurt dışına nasıl gönderileceği açıklanmıştır. Yabancı memlekette oturanlara ilân yoluyla tebliğ yapılmasını gerektiren hallerde, tebliğ çıkaran merci, tebliğ olunacak evrak ile ilân suretlerini yabancı memlekette bulunan kimsenin bilinen en son adresine, ayrıca, iadeli taahhütlü mektupla gönderir ve posta makbuzunu dosyasında saklar" (Tebligat Kanunu md. 28/son f.). 1111 sayılı Askerlik Kanunu, Türkiye dışında olanların askere nasıl çağrılacaklarını düzenlemiştir. "Yabancı memlekette bulunanlar buldukları yerin elçilik veya konsolosluklarınca gazetelerle ilân yoluyla çağrılırlar. Bu çağrıda elçilik veya konsolosluklar diğer yayın organlarından da faydalanabilirler. Bu çağrı üzerine yükümlüler pasaportlarını almak amacıyla gecikmeksizin altı saat içinde yola çıkarak buldukları yerin elçilik veya konsolosluklarına olan uzaklığına göre anılan temsilciliklerde bulunmak zorundadırlar. Bu süreden sonra şube merkezine veya elçilik ve konsolosluklara gelenler bakaya sayılır" (1111 sayılı Askerlik Kanunu md. 59/II-III). Askerlik Kanununun bu hükmü yurt dışında ya-

lik şubesinde Frankfurt Başkonsolosluğu aracılığı ile 12.7.1968 tarihinde kendisine duyurulduğu halde..." : **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 44-46.

Danıştay DDK, E. 1973/409, K. 1974/774, T.20.12.1974: "Davalı idare savunmasında, askerlik şubesinin askere çağrı yazısının konsoloslukça davacıya telefonla ulaştırıldığı..." : **BERKİ/ANSAY/ARAT**, 57-59.

56 Bkz. dipnot 50'de yer alan kararlar.

şayan Türk vatandaşlarına askerlik çağrılarının Resmî Gazete ile yapılamayacağını açıkça göstermektedir.

Kaldı ki Yargıtay, muhtelif kararlarında Türkiye'de bulunan ancak adresi meçhul olanlara Resmî Gazete ile yapılan ilânen tebligatı yeterli saymamıştır.

"... Resmî Gazete serbest satılan ve bu bakımdan da ilân konusunu ilgilinin ittilainâna ulaştıracak en emin gazete niteliğini taşımamaktadır. Resmî Gazete ile yapılan ilân tebligat için yeterli sayılmaz"⁵⁷.

"... Olayda tebligat Resmî Gazete ile yapılmıştır. Oysa, bu gazete her yerde serbest olarak satılan ve herkes tarafından okunan bir gazete değildir. Resmî dairelerle belli ve çok sınırlı abonelere gönderilen bir gazetenin ilân konusunu ilgilinin bilgisine ulaştıracak en emin bir gazete niteliği taşıdığı söylenemez. Bu nedenle, Resmî Gazete ile yapılan ilân tebligat için yeterli görülmemiştir..."⁵⁸.

Türkiye'de bulunup adresi meçhul olanlara ilân yoluyla yapılacak tebligatlarda dahi Resmî Gazete muhatabın tebligattan en emin şekilde haberdar olacağı bir gazete olarak kabul edilmiştir. O halde yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının Resmî Gazetede ilânlardan kolayca haberdar olacaklarını söylemek mümkün değildir.

Yurt dışında olup da adresi bilinen Türk vatandaşlarına elçilik veya konsolosluk askerlikle ilgili tebligatı doğrudan yapar⁵⁹. Adresi bilinmiyorsa, elçilik veya konsolosluk söz konu-

57 7. HD, E.2393, K.4593, T.17.6.1968: (1972)141 İKİD, s.1505; **KURU**, 5535.

58 HGK, E.14/655, K.939, T.10.12.1982: (1983)7 YKD, s.964-966.

59 Danıştay 10. Dairesi, celp için çağrı pusulasının tebliğinde davacının yurt dışı adresinin belirtildiğinin anlaşıldığı, bu durumda, davacının bilinen adresinde tebligat yapılmaksızın ve yurt dışı adresi araştırılmaksızın, yalnızca Resmî Gazete yoluyla yapılan ilânen tebligat sonrası askerlik görevini yapmak üzere üç ay içinde yurda dönmediğinden bahisle vatandaşlığının kaybettirilmesinde hukuka uygunluk bulunmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar vermişti. Ancak bu karar İdarî Dava Daireleri Genel Kurulu tarafından bozulmuştu

su devletin yabancılar şubesinden muhatabın adresini öğrenebilir. Yapılan araştırmaya rağmen adresi tesbit edilmezse adresi meçhul sayılır. Adresleri meçhul olanlara elçilik veya konsolosluklar tarafından ilân yoluyla tebligat yapılır. Tebligat Kanununun 29. maddesinin son cümlesi⁶⁰ ile Tebligat Tüzüğü'nün 50/II. maddesi⁶¹ yabancı ülkelerdeki gazetelerle ilânen tebligat yapılabileceğine ilişkindir. Nitekim Tebligat Kanununun gerekçesinde:

"Bu fıkradaki, gerekiyorsa ikinci ilânın yabancı memleket gazeteleri ile de yapılabileceğine dair hüküm, bir ihtiyacın ifadesi olmuştur. Fakat birinci ilânın memleketimizde yapılması lüzumludur. Bundan bir netice hâsıl olmaz ve fayda umulursa yabancı memleket gazeteleri ile de ilân yapılabilecektir. Bu halde, yabancı memleket gazetesini alâkalının ittilainâna en emin bir şekilde vâsıl olacağı umulan gazete mahiyetinde olacaktır. Yabancı memleket gazetesini ilân yapılması usulü, talimatnamede gösterilecektir"⁶².

O halde muhatab yurt dışında ise, gerekirse⁶³ ikinci ilân ya-

(İdarî Dava Daireleri Genel Kurulu, E.1996/675, K.1998/528, T.13.11.1998: (1999)99 Danıştay Dergisi, s.60-63). Karar hakkında açıklamalar için bkz. s. 349.

- 60 "Gerekirse ikinci ilân, yabancı memleket gazeteleriyle de yapılabilir" (Tebligat Kanunu md. 29/son c.)
- 61 "İlân, yabancı memleket gazetesini ile neşredilecekse 36-39. maddeler hükümleri de kıyasen uygulanır" (Tebligat Tüzüğü md. 50/II).
- 62 Timuçin **MUŞUL**, Tebligat Kanunu ve İlgili Mevzuat, İstanbul 1998, s.16.
- 63 Burada "gerekirse" kavramına açıklık getirilmesi ihtiyacı vardır. Bu kavramın hangi haller dikkate alınarak kullanıldığı hakkında kanunun gerekçesinde de bir açıklık yoktur. Belki de bu kavram, yurt dışında kendisine tebligat yapılmak istenmesine rağmen ilgilinin tebligatı almaktan kaçınması ve özellikle içeriğini bildiği için tebellüğ etmemesi halinde ilânın yapılmasında bir faydanın olmayacağı durumlar göz önüne alınarak kullanılmıştır. Ancak eğer böyle bir durum varsa yani tebellüğden imtina edilmişse, bunun yasal sonucu ilânen tebligat değildir. Çünkü ilânen tebligat yoluna ancak adresi meçhul olanlar için başvurulur. Yabancı ülkede bulunan Türk vatandaşının tebellüğden imtina etmesi halinde, bu cihet mazbataya yazılarak altı tebliğ yapan tarafından imza edilir (Tebligat Tüzüğü md. 41/IV).

bancı ülkede muhatabın ittilainna en emin suretle vasıl olacağı umulan bir gazete ile yapılabilir. Tebligat Kanununda ve Tüzüğünde ikinci ilânın yurt dışında yapılmasından birinci ilânın ise Türkiye'de yapılmasından söz edilmiştir. Kanaatimizce gümrük ve sınır kapılarından veya emniyetten alınan bilgilere göre yurt dışına çıktığı anlaşılan Türk vatandaşlarına ilân yoluyla yapılacak tebligatlarda ilk ilânın Türkiye'de verilmesinde bir fayda yok gibi gözükse de, ilgiliyi tanıyanların bu ilânı gö-rerek ona haber vermelerine vesile teşkil etmesi nedeniyle önemlidir. Bu nedenle birinci ilânın Türkiye'de ve gerekirse ikinci ilân buldukları ülkedeki gazetelerle yapılmalıdır.

Askerlik Kanununda ise muhatabın adresinin belli olup olmaması arasında bir ayırım yapılmaksızın bulunulan ülkenin gazeteleri veya diğer yayın organlarının kullanılarak tebligatın yapılmasından söz edilmiştir. Ancak adresi belli olan ve bu adrese yapılan tebligatı kendi isteği ile kabul edenler açısından ilân yapılmasına gerek yoktur.

Bununla beraber, Resmî Gazetede ilân, vatandaşlık kanununa yabancı bir husus değildir. Vatandaşlık Kanununun 45. maddesine göre, Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına alınanlardan gerekli görülenler ile Türk vatandaşlığını kaybedenlerin tam hüviyetleri Resmî Gazetede yayımlanır. Bunlardan adresi bilinmeyenler hakkında ilânen tebliğ, bu yayım ta-

Uygulamada, ilgilinin, durumu bildiği halde resmî yazıları tebellüğ etmekten kaçındığı hallere rastlanmaktadır. Nitekim, Danıştay Dava Daireleri Kurulu'nun 7.3.1975 tarihli kararına konu olan olay bu hususa iyi bir örnek teşkil etmektedir. DDK, E.1975/273, K.1975/79, T.7.3.1975: "Türk vatandaşlığını kaybettiğine ilişkin Bakanlar Kurulu kararının iptali isteğiyle açılan davanın, hakkında yedek subay adayı olarak karar alınan davacının askerliğinin iki yıl süreyle ertelenmesi yolundaki başvurusu Millî Savunma Bakanlığınca kabul edilmeyerek askerlik görevini yapmak üzere yurda dönmesi hususu kendisine tebliğ çalışıldığı halde bu konudaki resmî yazıları tebellüğden imtina ettiği, ayrıca yurda dönmek için aldığı hasta raporu yeterli görülmemek üzere rapor alması şifaen bildirilmesine karşın bu hususta düzenlenen tebellüğ belgesini imzalamaktan kaçındığı ve kanunen kendisine tanınan 3 aylık sürede yurda dönmediği nedeniyle davacı hakkında 403 sayılı Yasanın 25(ç) maddesi uyarınca işlem tesisinde isabetsizlik görülmediği gerekçesiyle reddine karar vermiştir" [Danıştay Dava Daireleri Kararları Birinci Kitap (1965-1978), 567-568].

rihinden itibaren bir yıl sonra yapılmış sayılır⁶⁴. Yönetmeliğin 58. maddesinde de aynı hüküm tekrarlanmıştır. Bu maddeye göre, Türk vatandaşlığının kazanılması, kaybı, iptali, kaybettirme ve çıkarma kararları, ilgilinin İçişleri Bakanlığının teklifindeki tam hüviyetleri ile Resmî Gazetede yayımlanır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Resmî Gazetede ilânda ya Türk vatandaşlığının kazanılmasına ya da kaybedilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararı yer almaktadır. Kaybettirme kararı, ilgiliye yurt dışındaki adresine tebliğ edilmiş olsa bile Resmî Gazetede ilân verilmesi de zorunludur. İlgilinin yurt dışındaki adresi bilinmiyorsa, Resmî Gazetede ilân, tebliğ yerine de geçmekte ve ilân tarihinden itibaren bir yıl sonra tebligat yapılmış sayılmaktadır. Adresi bilinmeyenler için, Bakanlar Kurulu kararına karşı idarî yargıda dava açma süresi bir yıllık sürenin dolmasından itibaren başlamaktadır⁶⁵.

Sonuç

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan hükümlerin yorumu ve uygulanması ile ilgili Danıştay kararları gerek öğreti gerekse uygulamacılar açısından tartışılmaz bir değere sahiptir. Danıştay'da görülen davalar özellikle ilgilinin Türk va-

64 97/9240 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında, "403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun değişik 45. maddesi uyarınca yayım tarihinden itibaren bir yıl sonunda adresi bilinmeyenlere 7201 sayılı Tebligat Kanunu uyarınca tebliğ edilmiş sayılır" ifadesine yer verilmiştir (RG 30.4.1997/22975).

65 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanununun 7. maddesinin 3. bendinde, "adresi belli olmayanlara özel kanunlardaki hükümlere göre ilân yoluyla bildirim yapılan hallerde özel kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça süre son ilân tarihini izleyen günden itibaren onbeş gün sonra başlar" hükmü yer almaktadır. Tebligat Kanununun 28 ve 31. maddelerinde de aynı hükme yer verilmiştir. Türk Vatandaşlığı Kanununun 45. maddesinde, ilân tarihinden itibaren bir yıl sonra tebligatın yapılmış sayılacağından söz edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türk Vatandaşlığı Kanununun, İYUK ve Tebligat Kanununa nazaran özel kanun mahiyetindedir ve 45. maddesi ile, İYUK'nın 7/3. maddesinde sözü edilen "aksine" bir hüküm getirmiştir. Bu nedenle dava açma süresi bir yıllık sürenin dolmasıyla işlemeye başlayacaktır.

tandaşlığını yitirmesi ile ilgili hükümler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türk vatandaşlığını yitirme gibi ağır sonuçlar doğuran bu hükümlerin uygulanmasında Danıştayın gösterdiği titizlik ve hassasiyet takdire şayandır. Ayrıca, Kanunda açık olarak düzenlenmeyen konularda Danıştayın yol gösterici kararları sayesinde müphem veya tereddütlü meseleler berraklık kazanmaktadır.

Bununla beraber, bazı Danıştay kararlarında sehven birbirine karıştırılan "çıkarma" ve "kaybettirme" kavramlarının yerinde kullanılması yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı büyük önem taşımaktadır. Kaldı ki bu iki kavram başlı başına birer müesseseyi ifade ettiklerinden yerinde kullanılmaları zorunluluk teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra, yurt dışında tebligata ilişkin sisteme uyulmaması 25. maddenin (ç) bendi ile ilgili Danıştay kararlarında görülen diğer bir aksaklık olarak ortaya çıkmaktadır. Türk vatandaşlığını kaybetme gibi ağır bir sonuç doğuran 25. maddenin (ç) bendinin uygulanmasında, idare tarafından tebligatın usulüne uygun olarak yapılmış olup olmadığının Danıştay tarafından denetlenmesi hak kaybını önleyeceği gibi savunma hakkına da hizmet edecektir.